

Боротьба з контрабандою на прикордонних територіях як інструмент зміцнення економічної безпеки держави

Опрацьовано теоретичний зміст контрабандної діяльності. Визначено передумови розвитку контрабанди на прикордонних територіях України. Ідентифіковано ключові загрози контрабандної діяльності для формування економічної безпеки держави. Розроблено організаційно-економічні заходи стосовно боротьби з контрабандою на прикордонних територіях у контексті зміни економічної безпеки держави.

Ключові слова: прикордонні території, контрабанда, економічна безпека держави.

Постановка проблеми. В умовах недостатньої функціональної спроможності державних інститутів, високого рівня корупції та розвитку криміногенних формувань посилюються ризики і загрози дестабілізації економічної безпеки держави. Це зумовлює загострення соціально-економічної ситуації в суспільстві, погіршення якості життя населення та виникнення диспропорцій просторово-регіонального розвитку. Посилення впливу дестабілізуючих тенденцій на формування економічної безпеки держави вимагає розробки пріоритетних напрямів стосовно її зміцнення. Значним, незадіяним на повну потужність, інструментом підвищення рівня економічної безпеки держави є боротьба з контрабандою. Нелегальне переміщення продукції і товарів через державний кордон України має не лише негативний економічний аспект (недоотримання у повному обсязі надходжень до Державного бюджету, стимулювання ведення недобросовісної конкуренції, деформація ринкової кон'юнктури тощо), але й посилює кримінальні аспекти розвитку економіки, що проявляється через активізацію діяльності організованих кримінальних угруповань, цілями яких є отримання неправомірної винагороди.

Цілком логічно, що діяльність криміногенних структур у сфері контрабандних потоків головним чином сконцентрована у межах прикордонних територій. На них розміщені пункти пропуску через державний кордон України, митні пости, а також знаходять «незахищені» ділянки кордону, на яких можлива організація нелегального переміщення контрабандної продукції. Такі обставини ускладнюють процеси реалізації прикладних засад державної та регіональної економічної політики соціально-економічного розвитку прикордонних територій. З огляду

©В. І. Волошин, 2014.

на це актуалізується проблема розробки ефективних заходів з протидії контрабанді на прикордонних територіях України, що спрямовані на захист її національних інтересів і підвищення рівня економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема побудови ефективних механізмів боротьби з контрабандою є об'єктом досліджень наукових праць таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Басель Алі Діб, О. Бусол, Д. Бхаваті, О. Дячкін, Ф. Жаксобекова В. Ложкін, М. Литвин, Д. Османова, П. Пасека, О. Потушинська, Ю. Турчин, Б. Хансен, В. Хома та інші. Водночас у наукових джерелах недостатньо уваги приділено проблемам дослідження передумов розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях, ідентифікації її ключових загроз для економічної безпеки держави, розробці організаційно-економічних заходів стосовно протидії контрабанді на прикордонних територіях.

Мета статті є розгляд боротьби з контрабандою на прикордонних територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Географічне розташування України, проходження через її територію головних магістральних шляхів, що з'єднують Схід і Захід, а також відсутність ефективної системи контролю за кордоном на всій лінії його протяжності, особливо в умовах військового часу, підвищують ризики налагодження контрабандних потоків товарів, продукції, матеріальних цінностей тощо. Контрабандна діяльність посилюється в умовах високого рівня корумпованості чиновників, представників правоохоронної системи та суспільства загалом. Це не лише ускладнює розробку ефективних організаційно-економічних механізмів боротьби з контрабандою на прикордонних територіях України, але й активізує діяльність кримінальних угруповань та активізує розвиток тіньових процесів в економіці.

Контрабанда як антисоціальне явище має давню історію. Її розвиток безпосередньо залежить від ефективності заходів тарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності. Використання протекціоністських митних тарифів, запровадження монополії на зовнішню торгівлю та введення додаткових торговельних обмежень закономірно зумовлює збільшення випадків контрабандного переміщення товарів та інших активів [5, с. 428]. Під контрабандою (італ. «contrabando», від «contra» – проти та «bando» державний указ) розуміють переміщення товарів і цінностей через державний кордон без відома органів митного контролю. Контрабанда породжує підвищену суспільну небезпеку, адже вона посягає на встановлений порядок переміщення матеріально-товарних цінностей через кордон і зумовлює збитки для економіки держави, її культурної спадщини, сприяє розвитку тіньових схем тощо [1, с. 119].

Контрабанда завжди сприймалась суспільством як явище протиправне й суспільно небезпечне, що несе загрозу для економічних інтересів країни, громадської безпеки, норм моралі, безпеки життя, здоров'я населення та національної безпеки держави загалом. З огляду на це діяльність органів державної влади має бути націлена на розробку механізмів протидії контрабанді, у тому числі шляхом посилення відповідальності, створення належних правових механізмів сприяння легальному переміщенню через державний кордон товарів, валюти, цінностей, іншого майна [3, с. 281]. На думку М. Литвина, боротьба з контрабандою є стратегічним пріоритетом у контексті досягнення належного рівня прикордонної безпеки держави [4].

Слід виділити неординарний підхід Д. Бхаваті та Б. Хенсена до економіко-математичних досліджень згубного впливу контрабанди на процеси суспільно-економічного розвитку. У своїх економетричних моделях вони розглядали контрабанду винятково як економічну активність, що має на меті заміщення дефіциту імпорту в державі. Отримані результати дослідження математично довели неспроможність контрабанди покращити ринкову товарну кон'юнктуру та підтвердили вплив цього явища на формування несправедливого (і неефективного) розподілу ресурсів між суспільним та приватним секторами [8]. Систематизуючи наявні науково-практичні напрацювання вчених у сфері дослідження контрабандних потоків, можна стверджувати, що це явище визначається чіткою антисоціальною спрямованістю, має суспільно-небезпечний характер, дестабілізує процеси економічного розвитку, формує ризики і загрози для економічної безпеки держави.

Серед головних передумов розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях України доцільно виділити такі: 1) вигідне географічне і транспортне положення території держави; 2) функціональна неспроможність Державної прикордонної служби України забезпечити контроль за перетином державного кордону на всій лінії його протяжності; 3) надмірна кількість контрольних процедур при митному оформленні продукції, товарів, матеріальних цінностей тощо; 4) високий рівень корумпованості та бюрократизму державних чиновників; 5) криміналізація органів державної влади, суб'єктів господарювання та суспільства загалом; 6) високі ставки експортних та імпорتنих мит; 7) низька ефективність роботи органів правоохоронної та судової системи; 8) психологічні стимули та бажання підприємців до отримання надприбутків; 9) недосконалість системи митно-тарифного регулювання експортно-імпорتنих операцій; 10) поширена практика лобювання інтересів в органах державної влади представниками великого бізнесу; 11) переважно низький рівень доходів і бідність населення, яке проживає

на прикордонних територіях; 12) непрозорість здійснення експортно-імпортних операцій; 13) недобросовісність окремих працівників Державної прикордонної служби України та Державної фіскальної служби України; 14) транснаціональний характер розвитку криміногенних структур.

Своєю чергою, Ю. Турчин серед основних причин контрабанди вважає необлаштованість і незахищеність державного кордону на більшості його ділянок. Найбільші труднощі, пов'язані з виявленням контрабандних потоків, виникають у зоні кордону, яка між Україною і сусідніми державами є до кінця неузгодженою. Найпоширенішою ця проблема є на ділянках кордону з державами-сусідами членами СНД. Це є детермінуючим фактором при виборі такого способу вчинення контрабанди, як переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем. Контрабандисти в цьому випадку використовують для досягнення своєї мети об'їзні шляхи [6, с. 55]. Автори О. Бусол і В. Ложкін характеризують розвиток контрабанди в Україні такими тенденціями: збільшуються масштаби діяльності контрабандистів, а її негативні наслідки поширюються на всі сфери економіки; контрабанда в Україні набула ознак організованої злочинності з наявністю налагоджених каналів контрабанди та стійких способів її вчинення; гнучка організаційна структура контрабандних схем, що дозволяє оперативню корегувати механізми і тактику протиправної діяльності; більшість злочинів, пов'язаних з незаконним переміщенням вантажів через державний кордон України, вчиняються з використанням корумпованих зв'язків переважно за участю посадових осіб митних органів, органів охорони державного кордону, а також інших контролюючих державних інституцій [2, с. 50]. Наявність такого диференційованого характеру розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях України не лише посилює дестабілізуючий вплив цього явища на економіку, але й ускладнює процеси формування ефективного інструментарію боротьби з організованими контрабандними потоками.

Дестабілізуючий вплив розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях України створює такі загрози для економічної безпеки держави: 1) знижує обсяги фінансових надходжень до Державного бюджету; 2) посилює рівень криміналізації економічних відносин і перешкоджає процесам їх лібералізації; 3) стимулює розвиток корумпованих відносин як серед суб'єктів підприємницької діяльності, так і представників органів державної влади; 4) негативно впливає на динаміку та структуру ВВП та формує передумови для недоотримання доданої вартості; 5) активізує розвиток недобросовісної конкуренції; 6) деформує справедливий розподіл суспільних благ між різними соціальними верствами населення; 7) унеможлиблює контроль за рівнем якості та процесом потрапляння

контрабандної продукції і товарів до кінцевих споживачів, що підвищує ризики для життя і здоров'я останніх; 8) стимулює розвиток тіншової економіки та формування непрозорих економічних схем; 9) ускладнює процеси ефективного регулювання зовнішньоторговельних міждержавних відносин; 10) стимулює формування демпінгових цін на контрабандну продукцію і товари; 11) створює умови для можливості потрапляння на територію держави нелегальної продукції (зброя, наркотики тощо).

Прикордонні території як місце безпосереднього розвитку контрабандних відносин характеризуються недостатньою ефективністю використання наявного в них природно-ресурсного потенціалу та переваг географічно-територіального розміщення. Це зумовлено недостатнім рівнем інвестиційної привабливості прикордонних територій, нерозвиненістю їх фінансової, ринкової, соціальної, побутової інфраструктури, управлінською кризою та погіршенням людського капіталу, що зумовлено як внутрішньою, так і зовнішньою трудовою міграцією. Для полегшення процесів структуризації ризиків виникнення контрабанди в прикордонній зоні та розробки ефективного організаційно-економічного інструментарію стосовно боротьби з нею доцільною є систематизація прикордонних територій за характером їх розвитку:

1) до першої категорії належать території, у межах яких розташована розвинена мережа спеціалізованих пунктів пропуску через державний кордон, митні пости, дорожня і транспортно-логістична інфраструктура, що стимулює процеси соціально-економічного розвитку прикордонних територій, є джерелом формування зайнятості для місцевого населення та забезпечення надходжень до місцевого бюджету. Такі прикордонні території характеризуються відносною розвиненістю, багатofункціональністю та вищим рівнем якості життя населення, яке на них проживає;

2) друга категорія характеризується відсутністю на їх території об'єктів митно-пропускної інфраструктури через державний кордон, що стримує темпи соціально-економічного, інноваційного та культурного розвитку цих прикордонних територій. Водночас для останніх характерними є розвиненість дорожньо-транспортного сполучення, ведення несільськогосподарських видів економічної діяльності, наявність горизонтально-вертикальних зв'язків між суб'єктами господарювання;

3) третя категорія – це території, що характеризуються переважно периферійним і монофункціональним типом розвитку, занедбаністю інфраструктури, низьким рівнем їх взаємної інтеграції та кооперації, нерозвиненістю регіонального господарського механізму. Це ускладнює організацію належного контролю за перетином державного кордону на всій лінії його протяжності. Слід відзначити, що до цієї категорії нале-

жить основна частина прикордонних територій України, що посилює дію ризиків і загроз не лише економічної, але й соціальної безпеки держави.

Досліджуючи розвиток контрабанди на прикордонних територіях, поряд з системно-організованою злочинною діяльністю, головними мотивами якої є уникнення сплати митних зборів та отримання надприбутків, доцільно виділити поширену практику здійснення дрібної контрабанди жителями прикордонних територій України, насамперед підакцизних товарів (алкоголю, тютюну тощо). Вона головним чином зумовлена низьким рівнем доходів населення та відсутністю робочих місць на прикордонних територіях. Така діяльність є основним джерелом доходів місцевих жителів, здійснення якої дозволяє задовольняти їх основні фізіологічні та соціально-економічні потреби. Безперечно, що масштаби цього виду контрабанди не є настільки суспільно-небезпечними як з боку представників організованих злочинних груп, однак це не нівелює її протиправного характеру. Такі обставини вимагають дотримання комплексного підходу до формування організаційно-економічних механізмів боротьби з контрабандою з урахуванням об'єктивних передумов її виникнення, у тому числі й шляхом декриміналізації окремих аспектів прояву контрабандної діяльності [7, с. 133] та стимулювання процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій України.

Ефективна протидія розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях у контексті зміцнення економічної безпеки держави передбачає реалізацію таких організаційно-економічних заходів:

- облаштування державного кордону України сучасним обладнанням для захисту від незаконного перетину на всій лінії його протяжності, оснащення пунктів спостереження засобами моніторингу, зв'язку, сигналізації тощо;
- раціоналізація процесу митного оформлення транспортних вантажів шляхом зменшення кількості бюрократичних процедур, скорочення часу на їх проведення на засадах автоматизації, використання спеціалізованих пристроїв, обладнання та програмного забезпечення, мінімізації контактів між працівниками митниці та безпосередніми перевізниками вантажів;
- оптимізація переліку найменувань продукції, товарів, матеріальних цінностей та інших вантажів, на які поширюються ставки митних зборів (з подальшою можливістю їх зниження або ж скасування), відповідно до положень зовнішньоторговельних міждержавних угод, балансів виробництва та споживання продукції на внутрішньому ринку, інтересів вітчизняних експортерів та імпортерів;
- декриміналізація окремих аспектів контрабанди шляхом легалізації деяких видів діяльності, що мають низький рівень суспільної

небезпеки, формування механізмів і стимулів для детінізації контрабандних потоків, використання інструментів митної амністії, створення суб'єктами господарювання прозорих схем ведення зовнішньоторговельної діяльності;

- розбудова мережі пунктів пропуску через державний кордон і митних постів на прикордонних територіях України, покращення їх технічного оснащення сучасними засобами оформлення митних документів, фото та відео спостереження, обробки та систематизації інформації, сканування вантажів і транспортних засобів тощо;
- покращення кадрового складу Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України та правоохоронних органів шляхом перегляду наявних підходів до підбору працівників з обов'язковим їх проходженням перевірки на детекторі брехні, орієнтації поряд з професійними здібностями, досвідом і знаннями на наявність у них високих моральних та етичних якостей, використання інструментів ефективного розвитку, навчання та кар'єрного зростання кадрів, формування механізмів їх взаємного контролю, забезпечення прозорості діяльності цих служб і їх підзвітності громадським організаціям;
- стимулювання процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій України на засадах розбудови фінансової, ринкової, дорожньо-транспортної та інших видів інфраструктури, створення в їх межах технологічних бізнес-парків, венчурних та інноваційних фондів, бюджетної децентралізації та зниження рівня інерційності управління регіональним розвитком;
- провадження цілеспрямованої послідовної інформаційної політики запобігання розвитку контрабандної діяльності, що має на меті популяризацію легального ведення бізнесу, роз'яснення серед населення антисоціального характеру контрабанди та невідворотності настання відповідальності за її вчинення.

Висновки. Послідовна реалізація розроблених організаційно-економічних заходів боротьби з контрабандою на прикордонних територіях України дозволить забезпечити підвищення рівня їх інвестиційної привабливості, надходження додаткових фінансових ресурсів до Державного бюджету, декриміналізацію діяльності підприємницьких структур, захист національних інтересів держави, покращення системи перетину через державний кордон, керуваність процесу балансування параметрів розвитку внутрішнього споживчого ринку, раціоналізацію міждержавних зовнішньоторговельних відносин, що в комплексі призведе до формування потужних резервів для зміцнення економічної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Басель А. Д. Контрабанда в Україні и её влияние на безопасность страны / А. Д. Басель // *Правова держава*. – 2005. – № 8. – С. 119-122.
2. Бусол О. Ю. Стан боротьби з контрабандою та порушенням митних правил в Україні / О. Ю. Бусол, В. Ю. Ложкін // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. – 2008. – Вип. 18. – С. 40-50.
3. Дячкін О. П. Суспільна небезпечність контрабанди і права відповідальність за її вчинення / О. П. Дячкін // *Форум права*. – 2012. – № 1. – С. 281-288.
4. Литвин М. М. Прикордонна безпека України: етапи становлення, проблеми і перспективи [Електронний ресурс] / М. М. Литвин // *Національна безпека: український вимір*. – 2008. – Вип. 1-2(20-21). – С. 41-46. – Режим доступу : dpsu.gov.ua/upload/file/26.pdf
5. Османова Д. Контрабанда и ее влияние на развитие национальной экономики / Д. Османова, Ф. Жаксыбекова // *Актуальні проблеми економіки*. – 2013. – №5(143). – С. 426-431.
6. Турчин Ю. Б. Особливості детермінації контрабанди підакцизних товарів / Ю. Б. Турчин // *Митна справа*. – 2011. – №1(73). – С. 49-56.
7. Хома В. О. Сучасне розуміння контрабанди на етапі її декриміналізації / В. О. Хома, О. П. Потушинська, П. В. Паска // *Митна безпека*. – 2013. – № 2. – С. 133-137.
8. Bhagwati J. Theoretical Analysis of Smuggling / J. Bhagwati, B. A. Hansen // *The Quarterly Journal of Economics*. – 1973. – Vol. 87. – №2. – P. 172-187.

Voloshyn V. I. Struggle against smuggling in the border areas as a tool to strengthen the economic security of the state.

The theoretical content of smuggling activities is elaborated in the article. The preconditions of smuggling development in the border areas of Ukraine are determined. The key threats of smuggling activities towards forming of economic security are identified. The organizational and economic measures concerning struggle towards smuggling on border areas in the context of economic security changing is elaborated.

Key words: border areas, smuggling, economic security of the state.

Волошин В. И. Борьба с контрабандой на пограничных территориях как инструмент укрепления экономической безопасности государства.

Изучена теоретическая сущность контрабандной деятельности. Определены предпосылки развития контрабанды на приграничных территориях Украины. Идентифицированы ключевые угрозы контрабандной деятельности для формирования экономической безопасности государства. Разработаны организационно-экономические мероприятия по борьбе с контрабандой на пограничных территориях в контексте укрепления экономической безопасности государства.

Ключевые слова: приграничные территории, контрабанда, экономическая безопасность государства.